

ДЕНЕ ТАРБИЯ БАГЫТЫНДАГЫ СТУДЕНТТЕРДИ ОКУТУУДА ПРОГРАММАЛАРДЫ ЖАНА ОКУУ УСУЛДУК КУРАЛДАРДЫ АНАЛИЗДӨӨ

Абдыбекова Н.А.

Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясы, Бишкек ш.

Корутунду: Бул макалада дене тарбия багытындагы студенттерди окутууда адистиги тил эмес профилдеги жогорку окуу жайларынын программалары окуу усулдук куралдарды анализдөөгө алынды.

Негизги сөздөр: билим берүүнүн стандарты, окуу план, усулу, программа, компетенттүүлүк.

АНАЛИЗ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ И УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИХ ПОСОБИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ПО НАПРАВЛЕНИЮ “ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА”

Абдыбекова Н.А.

Кыргызская государственная академия физической культуры и спорта, г.Бишкек

Резюме: В данной статье рассматривается анализ учебных программ и учебно-методических пособий вузов для неязыковых специальностей пособий для студентов по направлению “Физическая культура”.

Ключевые слова: образовательный стандарт, учебный план, методика, программа, компетенция.

TEACHING STUDENTS IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE THROUGH ANALYZING CURRICULUMS AND METHODOICAL MANUAL

Abdybekova N.A.

The Kyrgyz state physical education and sport academy, Bishkek c.

Abstract: This article describes about the analyzing curriculum and studying methodical manual of high schools non language specialties through teaching students in the field of physical culture

Keywords: educational standards, studying plan, methods, program, competence.

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Билим берүүнүн стандарты билим берүү системасына тиешелүү болгон документтердин эң баштапкысы болуп эсептелет. Мында негизинен билим берүүнүн мазмуну, анын

деңгээли жана формалары, ошондой эле окутуунун жыйынтыгын ченөөчү жана текшерүүчү ыкмалар да чагылдырылат. Мына ушул мамлекеттик маанидеги документтин негизинде андан аркы ар түрдүү

башка пландар түзүлөт. Алардын эң биринчиси базистик окуу планы деп аталып, Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан бекитилип, ЖОЖдор үчүн каралган билимдин орточо көлөмүн белгилеген документ болуп эсептелет. Окуу пландын жана курстар боюнча контингенттин негизинде окутуучуларга окуу жүктөмдөрү түзүлөт. Ар бир предмет боюнча жумушчу программалар окуу жылдын башында ЖОЖдун окуу иштери боюнча проректору тарабынан бекитилет. КМДТжСАда англис тили боюнча программа 240 саатка ылайыкташтырылган. Базистик окуу планы төмөнкү ченемдиктерди аныктайт: окуу жылынын башталышын жана аякташын; окулуучу предметтердин бир жумалык көлөмүн жана сөзсүз түрдө окулуучу предметтер менен тандоо аркылуу окулуучу предметтердин, ошондой эле кошумча өтүлүүчү предметтердин тизмелерин; студенттер үчүн сөзсүз түрдө окулуучу предметтердин төрт модулдун көлөмү менен аларды окууга берилүүчү убакытты; окутуучулардын жалпы аткарган милдеттери үчүн мамлекет тарабынан негизделген эмгек акыларын ж.б. Базистик окуу планынын негизинде типтүү окуу пландары түзүлөт. Бул пландар да Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан бекитилет. Типтүү окуу пландары көбүнчө сунуштоо иретинде түзүлөт. Жогоруда көрсөтүлгөн окуу планынын негизинде окуу программалары иштелип чыгат: түшүндүрмө кат (предметти окуунун максаты, негизги талаптары); предметтин тематикалык мазмуну; компетенция, окутуунун натыйжалуулугу, окутуунун формалары, предметтер аралык байланыш, студенттердин билимин баалоонун критерийлери, текшерүүнүн формасы; семестр боюнча дисциплинанын тематикалык планы жана берилүүчү убакыт; ар бир дисциплина боюнча окуу-методикалык карта факультет, курс, макро, микро темалар пландаштырылган саат боюнча берилет:

- Төрт модул боюнча студенттердин билимин текшерүүчү модулдук тапшырмалар;
- Өзүн өзү текшерүүчү суроолордун тизмеси эки вариантта;
- Окулуучу предметтер менен окулуучу курстардын бири-бири менен тыгыз байланыштары жөнүндө көрсөтмөлөр.

Изилдөөнүн максаты. Кесиптик программалардын негизги максаты болуп келечектеги кесиптин ээлерин даярдоодо убакыт өткөн сайын алардын кесиптик жана жалпы билимдерин арттырууга жетишүү эсептелет. Бул кесиптик программаларга төмөнкүлөр кирет: алгачкы кесиптик билим берүү программасы; орто кесиптик билим берүү программасы; жогорку кесиптик билим берүү программасы; жогорку окуу жайын аяктагандар үчүн кесиптик билим берүү программасы.

Изилдөөнүн объектиси. Дене тарбия багытындагы студенттер. Алардын кеп ишмердүүлүгүн бардык түрлөрүн жазуу, окуу, сүйлөө жана угууну өстүрүү максатка ылайык. Демек, англис тилин окутуунун деңгээлин ишке ашыруунун жолу – окуу планынан баштап жумушчу программаларына өзгөртүү киргизүү, окутуу ишин студенттердин турмушуна жакындатып, кызыктуулугун, натыйжалуулугун, практикалык жактан керектүүлүгүн күчөтүү керек. Жаңылоодо студенттин коомдогу орду эске алынышы, алардын жашап жаткан чөйрөсүндөгү өзгөрүүлөрдү эске алып, алган билимин өзү жашаган чөйрөдө колдоно билүүсү, окуу куралдарынын талапка ылайык иштелип чыгышы, англис тили предметинин окутуучуларынын үзгүлтүксүз изденүүсүн ишке ашыруу, англис тилчи окутуучулардын билимин жогорулатуу чет тилин окутуунун методикасынын негизинде курс-семинарларга уюштурууну тура деп таптык. Азыркы учурда тил үйрөтүү мето-

дикасында эл аралык стандарттар боюнча окутуу предмети катары алынган тилдин статусуна жараша төмөнкүдөй белгилөөлөр кабыл алынган:

TOSL – Teaching of second language – экинчи тилди окутуу. Окутуу предмети – өлкөдө расмий түрдө жарыяланган мамлекеттик тил. Мисалы, Кыргызстанда жашаган башка улуттар үчүн методикалык аныктама боюнча кыргыз тили «экинчи тил» болуп эсептелет. Экинчи тилди окутуунун өзгөчөлүгү – тил чөйрөсүнүн кенири болгондугунда.

TOFL – (Training of foreign language чет тилин окутуу). Бул термин аркылуу өлкөдө чет тили болгон тил белгиленет. Мисалы, кыргызстандыктар үчүн англис, француз, немис, акыркы кезде орус тили чет тили болуп эсептелет. Чет тилин окутуунун өзгөчөлүгү – тил чөйрөсүнүн тар болушунда (тил адистери – окутуучулар, атайын клубдар, тил үйрөтүү борборлору).

LWC – (Language of wide communication) кенири тараган маектешүү тили.

Бул аббревиатура аркылуу кайсы бир аймакта маектешүү үчүн кенири колдонулган тил белгиленет [Щукин 2003, с.17].

Изилдөөнүн методологиясы. Экинчи же чет тилдерин окутуу методикалары өтө жакын болуп, бирдей мыйзам ченемдүүлүктөргө баш ийгендиктен, биз бул изилдөөбүздө аталган эки терминди синоним катары колдонууну максатка ылайык деп таптык.

Дүйнөлүк практикада башка чет тилдерди үйрөтүү иши, бери дегенде, эки жарым миң жыл мурун башталса да, анын методикасы 18-кылымдын аягында гана чыныгы илим катары калыптана баштагандыгы кенири белгилүү. Ал учурда өз алдынча өнүгүп келаткан илим төмөндөгүдөй маселелерди чечүүнү көздөгөн: теориялык фундаментти түзүү; эксперименттик базаны топтоо; изилдөөлөрдү өткөрүү, гипотезаларды текшерүү, фактыларды топтоо ж.б.

Жалпысынан «методика» (metodike) термин грек тилинен кайсы бир окуу предметин окутуу мыйзам ченемдүүлүктөрүн иликтеген педагогикалык илимдин биринчи тармагы деп которулат. Илимий адабияттарда «методика» деген терминдин түрдүү мааниде колдонуларын учуратабыз. Булардын ичинен кенири тараган корутунду – тыянактар төмөнкүлөр: 1) Методика окуу предмети катары экендиги; 2) Методикалык маселени чечүүгө методикалык иштердин (аудиторияда аткарган иштердин) тутуму экендиги; ушул мааниде «методика» термини окутуунун «технологиясына» дал келет; 3) Методика окутуунун теориясы жана педагогика илимдеринин тармагы.

- Тилди окутууда эрежелердин ордуна имитацияны (бир нерсени үйрөнүү, б.а.) кайсы бир үлгүнү так кайталоону колдонуу.

- Окуучуну өзүнөн кийин кайталатуу айткан сөздөрүндү, сүйлөмдөрүндү кайталатуу.

- Башында жаттоого арналган сөздөрдүн чектелген гана санын колдонуу.

- Окуучуларга окуганга жана жазганга сүйлөгөнгө жардам берүү.

- Тилге үйрөтүүдө сөздөрдүн мааниси түшүнүктүү болуш үчүн сүрөттөрдү колдонуу.

Изилдөөнүн жыйынтыгы. Мамлекеттик стандарт жана окуу планынын негизинде жаңы иштелип, апробациядан өткөн англис тилинин жумушчу программасын иштеп чыктык. ЖОГОРКУ «бакалавр» багыты боюнча 240 саат, анын ичинен 160 сааты практикалык, 80 сааты өз алдынча иштөөгө багытталган. Англис тилинин жумушчу программасы грамматикалык жана кептик макро жана микро темаларга бөлүнгөн. Грамматика сүйлөшүүнүн негизги «курулуш материалдары» катары кызмат кылат. Андыктан грамматикалык, лексикалык материалдарды негиз кылып алып, программа боюнча тематикаларда, кырдаалдарда

сүйлөшүүгө ырааттуу үйрөтүү керек. Кепте ар бир морфологиялык формалар сүйлөм тутумунда берилип, бүткүл грамматикалык минимумдун материалдардын типтүү фразалардын үлгүлөрү аркылуу окутуп үйрөтүү сунушталат. Ошону менен бирге, грамматикалык формаларды жана анын түзүлүшүн окутуп үйрөтүүдө жөнөкөйдөн татаалга карай дидактикалык принциби колдонулат.

Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясында программа тилдин негизги грамматикалык формаларын өздөштүрүү менен бирге студенттердин сөз байлыгын өстүрүүгө, пикир алышууга ылайык машыгууларга ылайыкталган. Кеп минимуму грамматикалык жана лексикалык минимумдар менен тыгыз байланышта берилген. Оозеки кепти өстүрүү, укканын айтып берүү, ырларды, жаңылмачтарды, макал-лакаптарды жатка айтуу, чыгармачылык менен аңгеме түзүү жеке иштерде кеңири өз алдынча тапшырма катары берилген. Бул багытта иштөөдө кеп ишмердүүлүгүнүн теориясы, окутуучуга жардамчы катары кызмат кылат. Англис тилинде сүйлөө зарылдык түзгөн мотивди түзүп, ага жараша кырдаал жаратуу ишке ашырылат. Жогоруда айтылган ишмердүүлүк аракетин болгондо гана, англис тили предметинде үйрөтүлүп жаткан программалык материалдар, максаттар ишке ашырылат. Сөздү угуп, жатыгуу (аудирование), маектеше билүү (диалогдук кеп), жазуу, окуп, которуу, айтып берүү сыяктуу тапшырмалар программада толук берилген. Аталган жумушчу программанын негизинде спорттук адистиктеги студенттердин англис тилинде сүйлөө кебин өстүрүүгө арналган окуу куралын иштеп чыктык.

«Жөнөкөй жана көркөм сүйлөй билүү – бүтүндөй илим» деп С.К. Станиславский айткандай, жандуу табигый, чын дилден чыккан, адилеттүү, адептүү так, туура, орундуу, логикалуу көркөм, образдуу кепке, тактап айтканда кеп маданиятынын коммуни-

кативдик касиеттеринин натыйжалуулугун арттыруу аркылуу чечендик кепке ээ болуу маселесине барган сайын өзгөчө артык артыкчылык ыйгарылууда [1, 126].

Кеп ишмердүүлүгүн калыптандыруу менен, сүйлөө маданиятын, кеп адебине, жүрүм-турум адебине, кептик-коммуникативди компетенттүүлүгүнө зор маани берип, атайын окуу куралдарын, текст менен иштөөнү жолдорун жана схемаларын иштеп чыккан. Биздин изилдөөбүз дагы дал ушул кеп ишмердүүлүгү менен байланышта. Маалыматтык компетенттүүлүк, социалдык-коммуникативдик, өз ишин уюштуруу жана маселелерди чече билүүчүлүк компетенттүүлүктөрү жумушчу программаларды түзүүдө чоң ролду ойнойт [2,5].

Социалдык компетенция коомдо ийгиликтүү, алгылыктуу иш алып барат. «Коомго керектүү жана пайдалуу адис даярдоо маселеси социалдык-педогогикалык компетенттүүлүктөн көз каранды» [3, 226-234].

Коммуникативдүү компетенция социалдык компетенциянын бир түрү катары адамдын ортосундагы карым-катнаш, мамиле түзүүсүнө чөйрө болуп бере алат. Компетенция биринчи жолу АКШда 60-жылдары performance-based education аталып, базар экономикасына жөндөмдүү адистерди даярдоону масат кылган [4, с.128].

Биздин изилдөөдө англис тили боюнча силлабус, жумушчу программаларды анализдеп чыктык [5]. Эң башкы максаты студенттердин оозеки жана жазуу ишмердигин, сөз байлыгын байытуу жана окуу кебин жакшыртуу [6,7].

Мамлекеттик стандарттын «Юриспруденция» 530.500 адистигин даярдоо боюнча программасы окутуунун жаңы заманбап формасына ылайыкталып иштелип чыккан. Милициянын генерал-майору Э.А. Алиева атындагы ички иштер министрлигинин академиясынын тилге даярдоо окуу планынын базалык бөлүмүндө орун алып, 2 курста

коммуникативдүү профессионалдуу багытта улантылат. Милиция кызматкеринин иш күнү, чин, кылмыштуулук деген темаларга 30 саат жана студенттердин өз алдынча иштерине 30 саат берилген б.а. менин сүйүктүү спорту темасына 2 гана саат берилсе, жашы жетиле элек жеткинчектер кылмыштын бетин ачуу, Ювеналдык кылмыш, сурак, массалык маалымат каражаттары, англис тилдүү мамлекеттер аттуу темалары камтылган.

Жыйынтыктоо. Жогорудагы окуу жайлар англис тили боюнча жумушчу программалар жана окуу куралдарын силлабустарды анализдөө менен төмөндөгүдөй тыянакка келдик. Студенттердин оозеки сүйлөө кебин өстүрүүгө көмөктөшө алышы; Ар бир студентке жекече мамиле жасоо; Англис тили предметине кызыгууну жарата алышы; Топ, команда менен студенттерди чыгармачыл ой жүгүртүүлөрүнө көмөк көрсөтүү; Өз алдынча акыл жигердүүлүгүнүн кырдаалын түзүүнү сунуштайбыз. Англис тили окуу предметин жогорку деңгээлде сүйлөө кебин калыптандырууда төмөндөгүчө мүнөздөлөт. Предмет аралык байланыш: дене тарбия жана искусство, тарых, география, спорт медицина, физиология предметтерин студенттер жакшы өздөштүрүүсү керек. Деңгээлдин көп тармактуу улугу: студенттер окуу, жазуу, угуу, сүйлөө кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн өздөштүрүшү шарт жана лексика, грамматика, фонетика – тилдин аспектилерин үйрөнүшү талапка ылайык. Полифункционалдык: билимдин бардык областтарын билүү. Мисалы, Улуу Британия элинин маданиятын, үрп-адатын, географиялык абалын, тарыхын билүү англис тили сабагында өздөштүрүлөт. Бүгүнкү күндө дүйнө интернационализациянын багытында өсүп келет. Чет тилдерин билүү – маданий жана экономикалык талап. Чет тилдердин арасынан англис тили биздин өлкөдө кеңири таралды. Себеби дүйнөлүк экономиканын өнүгүшү,

глобализация, чет мамлекеттер аралык байланыш жана спорттук мелдештер өнүгүп келет. Англис тили филология багытынын предмети, студенттердин коммуникативдик компетенцияларын калыптандырат, өз алдынча полимаданий инсан болууга, ой жүгүртүүсүнүн өнүгүшүнө жардам берет. Кыргызстан бирдиктүү Европалык билим берүү багытында окуу процессин ишке ашырып, билим берүү системасын модернизациялоо процессин ишке ашырып жатат. Чет тилине окутуу, үйрөтүү процесси дагы жаңыланып, кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрү өнүгүү багытында.

Жалпылап айтканда, билим берүүнүн стратегиясы модернизациялоону талап кылат. Албетте, коммуникативдик компетенттүүлүк англис тили сабагында дене тарбия багытындагы студенттерди кеп ишмердүүлүгүн көнүгүүлөр системасын аркылуу калыптанат. Көнүгүүлөр системасы сүйлөө, угуу, жазуу жана окууга негизделген. Көнүгүүлөр коммуникативдүү методологиянын негизинде иштелип чыккан. Спорттук адистиктеги студенттердин сүйлөө кебин калыптандыруу максатында текст менен иштөө, кеп ишмердүүлүгү, кептик компетенттүүлүк, кеп маданияты кырдалдык окутуунун негизинде каралган.

Адабияттар

1. Мусаева В.И. Кыргыздын чечендик кебин окутуу. – Б. – 2013. – 126 б.
2. Мусаева В.И. Кыргыз тилин жана адабиятын компетенттүүлүктүн негизинде окутуу. Окуу методикалык колдонмо. – Б. – 2015. – 35 б.
3. Асипова. Н.А. Жаштар үчүн улут аралык карым-катнаш маданиятынын мааниси. / Комдук илимдер журналы. – Б. №6. 2003. – С. 226–234.
4. Михайлова. О.Э. Общая методика обучения иностранным языкам на специальных факультетах педагогических институтов [текст]. Учебное пособие. – М.: МГПИ, 1975. – 128 с.
5. К.Тыныстанов атындагы Ыссык-Көл мамлекеттик университетинин орус тил фило-

логия жана чет тилдер кафедрасы иштеп чыккан экология жана туризм багыты боюнча окуу программасы. Окуу методикалык бирикменин жыйыны. № 9 прот. 29.05.2013.

6. К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Европа цивилизация факультетинин чет тилдер кафедрасынын окутуучулары иштеп чыккан тил адистиги эмес

факультеттер үчүн түзүлгөн силлабус чыгыш жана, кыргыз филологиясы, кыргыз-кытай факультетинин эл аралык байланыштар адистиги (1 курс)-Б., 2015.

7. К. Үсөнбаев атындагы Кыргыз Республикасынын куралдуу күчтөрүнүн аскердик институтунун мамлекеттик жана чет тилдер кафедрасынын программасы. – Б., 2015.